

РОЗВИТОК НАРОДНИХ БІБЛІОТЕК КИЇВЩИНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ– НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Сучасний розвиток бібліотек пов'язаний з використанням нових технологій і механізмів задоволення потреби людини в інформації. Це актуалізує питання вивчення історичного досвіду щодо функціонування бібліотек з метою прогнозування та вдосконалення їхньої роботи, розвитку грамотності і культури, нових технологій і механізмів задоволення потреби людини в інформації. До революції 1917 р. вивчення діяльності бібліотек входило в більш ємке поняття «позашкільна освіта», тому дослідженнями в галузі бібліотечної справи займалися діячі народної освіти, культури та просвітники. Зародження та розвиток народних бібліотек стали наслідком соціально-економічних реформ середини 60-х рр. ХІХ ст. Вони сприяли відкриттю шкіл, завдяки яким у селах формувалася прошарок грамотних людей. Великі надії місцеві громади покладали на безкоштовні бібліотеки-читальні, тобто народні бібліотеки, метою яких було поширення знань через читання.

В Україні (кінець ХІХ – початок ХХ століття) існував чіткий розподіл бібліотечних закладів: публічні; громадські; народні; спеціальні; навчальні; церковні; військові; дитячі тощо. Тип бібліотеки залежав від читацької спрямованості: для загалу; для простого народу; для членів якого-небудь товариства; для прихожан різних церков; для учнів тощо. Тип бібліотеки визначався в залежності від того, на чії кошти і з чієї ініціативи вони виникали: державні (урядові); приватні (на гроші окремих осіб); громадські (на кошти населення, або конкретного товариства). Типізація бібліотеки, як правило, відображалась в її назві. [1] Народні бібліотеки – теж не виняток.

Народні бібліотеки-читальні безкоштовні загальнодоступні позашкільні заклади освіти, які забезпечували засвоєння та закріплення знань і навичок з основ наук (переважно у вільний час) широких верств трудового населення міста і села; сприяли розвитку їхніх нахилів та інтересів, задоволенню потреб у певній сфері діяльності; допомагали соціалізуватися у суспільному житті шляхом набуття знань.

До 1917 р., на теренах Російської імперії існувало багато типів народних бібліотек, зокрема на Київщині більшість становили бібліотеки, засновані «Комітетом піклування про народну тверезість», «Київським товариством грамотності», місцевими громадами, а пізніше – Земствами та бібліотечними товариствами.

Підґрунтям становлення народних бібліотек були міські читальні. Перша Київська міська безкоштовна читальня була відкрита у 1890 р.[3], 2-га читальня – у 1901 р.[3], 3-тя читальня відкрилася в 1903 р. [3], 4-а – почала своє функціонування у 1905 р.) [3].

Значну роль у справі організації читалень відігравав «Комітет піклування про народну тверезість», діяльність якого охопила численні регіони імперії через губернські, повітові, міські комітети. Перші читальні організовувалися при чайних. Зокрема, влітку 1897 р. в Києві була відкрита «Народна чайна», яка розташовувалася в чотирьох кімнатах дерев'яного будиночка селянина Калини на Лук'янівці. Наприкінці 1897 року при чайній з'явилася безкоштовна бібліотека-читальня. Незважаючи на мізерне фінансування з казни, пропаганда вживання дешевого чаю та культурного проведення часу в бібліотеці не згасла і дійсно надавала позитивний вплив на маси, реально відволікаючи їх від алкоголю. Станом на 1914 р. Київський комітет Піклування про народну тверезість складався з цілої мережі «народних чайних» [5].

Однак слід зауважити, що у такого типу народних бібліотек були свої недоліки. Переважна більшість відвідувачів чайних не могли використовувати читальні з причини неосвіченості; інша частина населення ігнорувала відвідування читалень через брак вільного часу, і тільки окремі особи переглядали книги та періодичні видання. Зокрема, у досліджуваній період створювались також народні бібліотеки спрощеного типу за підтримки Київського товариства грамотності. Вони носили імена відомих осіб – Ф.Ф. Павленкова, бібліотеки відкриті на честь О.С.Пушкіна, Т.Г.Шевченка та інших. З 1900 р. Товариство долучилось до проекту з організації найбільшої мережі «іменних» безкоштовних народних бібліотек, виконуючи заповіт московського книговидавця Ф.Ф. Павленкова, який заповів відкрити в імперії 2 000 бібліотек на таких умовах: 50 рублів на влаштування кожної бібліотеки мало надаватися з його фонду, ще 50 рублів повинні були виділити засновники. Кількість «павленківських» бібліотек невпинно зростала. Станом на перше січня 1907 р. у Київській губернії їх існувало – 51 [2].

Для сільських народних бібліотек, заснованих Київським товариством грамотності, існували правила, згідно з якими вони засновувалися при церквах, опікунствах та братствах, волосних правліннях та при училищах церковнопарафіяльних шкіл, а також при училищах, підвідомчих Міністерству народної освіти. Такі бібліотеки забезпечувалися спочатку за рахунок товариства або за кошти, отримані за послуги бібліотеки. Дозволялось також відпускати книги для новостворених бібліотек у кредит. Бібліотекарю дозволялося приймати кошти на пожертви і витратити їх на благоустрій бібліотек, визначати порядок видачі літератури: в читальню або додому [4].

Отже, на початку ХХ ст. в Україні сформувалась своєрідна бібліотечна мережа, що складалась із трьох типів бібліотек: спеціальні, публічні (*до цього типу відносились і народні бібліотеки-читальні*) та наукові, відповідно до мети їх діяльності, особи ініціатора створення та засновника.

Оскільки Київщина не мала самостійного державного статусу, її територія входила до складу Російській імперії, організація більшості народних бібліотек переслідувало мету підвищення народної грамотності (писемності) на позиціях російської мови та культури. Багато з них створювалися при початкових та середніх навчальних закладах повітових центрів. Ці бібліотеки існували на положенні шкільних бібліотек, однак, вони мали подвійну мету – забезпечувати навчальний процес і здійснювати загальну освіту народу, оскільки мали публічний доступ. Однак усі ці бібліотеки створювалися з метою

контролю з боку російського уряду за станом народної освіти і не передбачали розвитку мережі бібліотек національного характеру.

Не зважаючи на це, наприкінці XIX – початку XX ст. народні бібліотеки-читальні мали визначальне значення для задоволення зростаючих запитів місцевого населення у набутті знань. За умов малодоступності друкованих видань для більшості мешканців Київщини важко переоцінити культурне значення, суспільну і освітню користь народних бібліотек. Вони надавали допомогу читачам у боротьбі з неписьменністю, у самоосвіті, сприяли вдосконаленню навичок грамотності, забезпечували культурне дозвілля городян та жителів навколишніх сіл, широко популяризували знання і досягнення з різних галузей науки.

Література

1. Знищенко, Н.П. Бібліотеки як осередки культурно-просвітницької роботи у діяльності «Київського товариства Грамотності»(1882-1908) // Вісн. Кн. палати. - 1997.-№11.-С.31-35.

2. Отчет о состоянии и деятельности Киевской (4-й) гор. Бесплатной народной читальни им. Н.В.Гоголя за (1906-1907) гг.: В 2 кн.-К., 1906-1907.– Відб.з: Изв.Киев.гор.думі.–1906 –1907 рр.

3. Отчет о состоянии и деятельности Киевской (4-й) гор. Бесплатной народной читальни им. Н.В.Гоголя за (1906-1907) гг.: В 2 кн.-К., 1906-1907.– Відб.з: Изв.Киев.гор.думі.–1906 –1907 рр.

4. Статут народної бібліотеки-читальні Київського товариства грамотності в м. Києві // Статут, інструкції і положення Київського тов-а грамотності. До 1899. – С. 11–14.

5. ДАКО, ф. 354, оп.1, спр.16, арк. 100.